

Arkeologisk förundersökning inom del av Haninge Årsta 1:4

Västerhaninge socken
Haninge kommun
Stockholms län

Rapport 2024:08

Josefine Låås

Upphovsrätt om inget annat anges enligt
Creative commons licens CC BY.
Kartmaterial från Lantmäteriet är undantaget.
Fotografier: Arkea kulturmiljö AB
Omslagsbild: Arbetsbild avgränsning av
boplatsen L2014:4808, belägen på höjden till
höger i bild.

Arkeologisk förundersökning inom del av Haninge Årsta 1:4

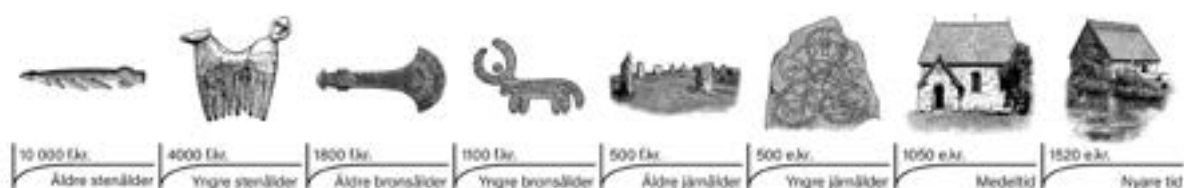
**Västerhaninge socken
Haninge kommun
Stockholms län**

Josefine Låås

Arkea kulturmiljö rapport 2024:08

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens diarienummer:	I4788-2024
Uppdragsnummer KMR	202400852
Arkea kulturmiljös projektnummer:	2024:08
Landskap:	Södermanland
Län:	Stockholm
Kommun:	Haninge
Socken:	Västerhaninge
Fastighet:	Haninge Årsta I:4
Koordinatsystem:	SWEREF99TM
Typ av undersökning:	Arkeologisk förundersökning
Projektgrupp:	Josefine Låås (projektledare) Dennis Bernhus
Granskare:	Tove Stjärna
Företagare:	Haninge kommun
Undersökningsperiod:	Augusti 2024
Fynd:	Nej

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Administrativa uppgifter	4
Sammanfattning	6
Bakgrund	8
Bakgrund	8
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Genomförande	10
Syfte	10
Metod	10
Resultat	12
Gravfält L2014:4649	12
Boplatssområde L2020:8555	14
Gravfält L2014:4510	14
Boplat L2014:4808	16
Utvärdering av undersökningsplanen	16
Referenser	18
Bilagor	
I. Schakttabell	

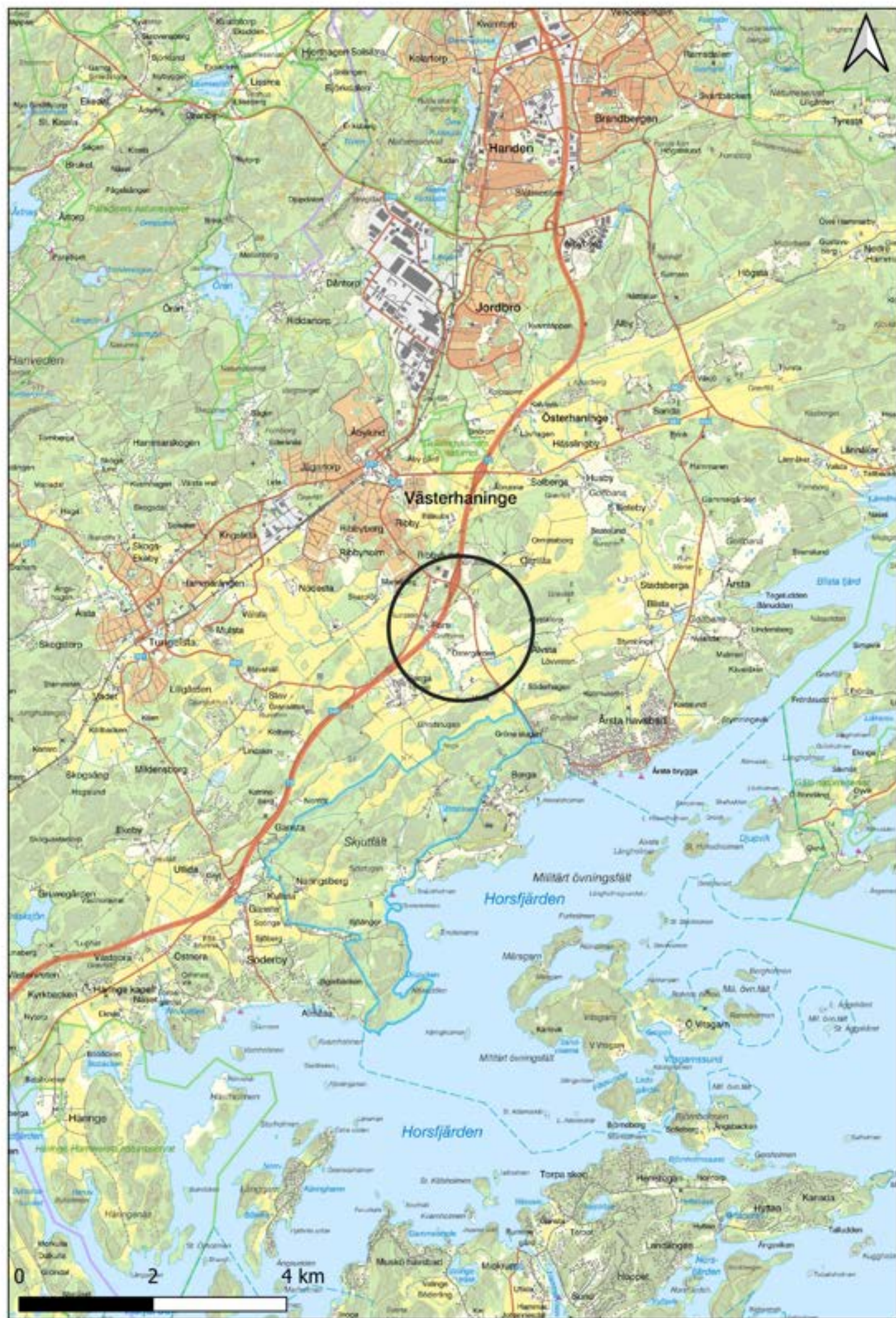
SAMMANFATTNING

Arkea kulturmiljö AB har på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län genomfört en arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte inom fastigheten Haninge Årsta 1:4, Västerhaninge socken, Haninge kommun, Stockholms län. Förundersökningen omfattade fyra fornlämningar i form av två boplatser (L2014:4808; 2020:8555) och två gravfält (L2014:4649 och 2014:5410).

Förundersökningens syfte var att fastställa fornlämningarnas utbredning inom tänkt detaljplaneområde samt ge Länsstyrelsen beslutsunderlag inför fortsatta åtgärder. Resultatet skulle även kunna användas som planeringsunderlag av Haninge kommun.

I och med förundersökningen har fornlämningarna avgränsats åt de väderstreck som Länsstyrelsen angivit. För boplatserna L2014:4808 och L2020:8555 och gravfält L2014:4510 visade förundersökningen att den begränsning som är inlagd i Fornsök stämmer väl med verkliga förhållanden. För gravfältet L2014:4649 korrigerades begränsningen. Åt nordöst minskades gravfältets utsträckning något och åt nordväst gjordes en smärre utvidgning då en synlig grav låg utanför den tidigare begränsningen. Gällande gravfält L2014:4649 och boplatser L2014:4808 var mindre ytor otillgängliga då marktillträde saknades. Detta anses dock ej ha påverkat avgränsningen av lämningarna.

*Fig. 1. Topografiska kartan med utredningsområdet ungefärligt markerat med svart cirkel.
Skala 1:70 000.*

BAKGRUND

Bakgrund

Länsstyrelsen i Stockholms län beslutade 2024-06-18 att en arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte skulle utföras inom del av fastighet Haninge Årsta 1:4 i Västerhaninge socken, Haninge kommun, Stockholms län (beslut dnr. 14788–2024).

Företagare var Haninge kommun.

Topografi och fornlämningsmiljö

De för den avgränsande förundersökningen aktuella fornlämningarna var belägna vid Fors golfbana, inom delar av fastigheten Haninge Årsta 1:4. Haninge kommun i Västerhaninge socken, Stockholms län (se fig 1 och 2).

Fornlämningarna låg på cirka 20–30 meter över havet. De låg samtliga på, eller i anslutning till, berggrund med ställvis förekomst av morän med lägre liggande omgivande lerjordar. De lägre liggande partierna nyttjades vid undersökningstillfället som golfbana, men har tidigare använts som åkermark. Äldre flygfoton över området visar bland annat att marken vid boplat L2014:4808 åtminstone fram till 1998 brukades som åker.

De för förundersökningen aktuella fornlämningarna utgjordes av två boplatser (L2014:4808, L2020:8555) och två gravfält (L2014:4510, L2014:4649).

Gravfält L2014:4649 är i Fornsök beskrivet som innehållande ett trettiotal gravar varav en är registrerad som en hög och resten som runda låga stensättningar. Gravfältet har under senare tid störts i sydöst av bland annat sommarstugebebyggelse och genom schaktarbeten.

Gravfält L2014:4510 utgörs av fem runda stensättningar och är beläget på krönet av en mindre bergsplåtå.

Boplatsområde L2020:8555 utgörs av en stenåldersboplat belägen i sadelläge och i sluttningar mot norr och söder. Fornlämningen framkom och avgränsades preliminärt i samband med en arkeologisk utredning 2019/2020, vid vilken det framkom härdar och fynd av bland annat keramik, slagen kvarts och ett nätsänke (Beckman-Thoor 2019, 2020).

Boplat L2014:4808 framkom vid en utredning på 1990-talet och har även avgränsats åt nordöst i och med en schaktningsövervakning (Werthwein 2017). Inom boplaten har påträffats kulturlager, härdar och stolphål samt fynd av ben, keramik och järnbeslag. Fynden pekar på en datering mellan sen järnålder till medeltid/1500-tal. Inom och i anslutning till boplaten finns även tre lokaler med skålgropar (L2019:3937, L2014:6360 och L2014:5606).

I närområdet förekommer ytterligare gravfält, boplatser samt skålgropar och överlag är området kring Fors en bygd rik på lämningar från samtliga tidsperioder.

Fig. 2. Topografiska kartan med de för förundersökningen aktuella fornlämningarna markerade med svart samt övriga lämningar registrerade i Forsök utsatta. Skala 1:4500.

GENOMFÖRANDE

Syfte

Syfte med förundersökningen var att ta fram besluts- och planeringsunderlag genom att avgränsa de aktuella fornlämningarna, det vill säga genom att fastställa fornlämningarnas utbredning inom det planerade arbetsområdet. Avgränsningen skulle ske i de delar av fornlämningarna som vänder sig mot detaljplaneområdet.

Målgrupper för förundersökningen var främst Länsstyrelsen och Haninge kommun.

Metod

Förundersökningen utfördes genom sökschaktsgrävning med grävmaskin samt genom viss handgrävning.

Samtliga schakt beskrevs i text och fotograferades samt mättes in med RTK-GPS med en standardavvikelse på 0,02 meter. Inmätningarna gjordes i SWEREF99TM och höjdsystem RH2000. Efter avslutad förundersökning överfördes inmätningar och beskrivningar till ett GIS-baserat verktyg (QGIS), för vidare bearbetning. Samtliga schakt fylldes igen efter avslutad undersökning.

Gravfält L2014:4649 skulle avgränsas utifrån synliga lämningar och mot detaljplaneområdet, det vill säga i ungefärlig nordostlig riktning. Boplats L2020:8555 skulle avgränsas i ungefär nordlig riktning. Gravfält L2014:4510 skulle avgränsas utifrån synliga lämningar och mot detaljplaneområdet, det vill säga ungefär mot NNO. Boplats L2014:4808 skulle avgränsas mot syd-sydost.

Fältarbetet utfördes av Josefine Låås och Dennis Bernhus, Arkea kulturmiljö AB. Utredningen genomfördes under augusti månad år 2024.

Fig. 3. Översikt mot Fors golfklubb, från den höjd som gravfält L2014:4510 ligger på. Bilden visar på den höjdskillnad som förekom i området. Foto från nordost.

Fig. 4. Schaktning invid gravfältet L2014:4649. Foto från sydväst.

RESULTAT

Gravfält L2014:4649

Gravfält L2014:4649 var beläget i en svag östsluttning på berg. Berget gick i dagen på flera ställen och det förekom flera större stenblock inom och intill gravfältet. Gravfältet skulle avgränsas utifrån synliga lämningar och i ungefärlig nordostlig riktning.

Inom och i direkt anslutning till gravfältets nordöstra och sydöstra del förekom flera störningar. I den sydöstra delen stod en äldre sommarstuga intill vilken det lagts upp massor samt att körning med fordon planat ut marken. Direkt utanför gravfältets sydöstra del hade även berget sprängts bort. Detta uppmärksammades även vid den arkeologiska utredningen 2019. Gravfältets geometri ändrades dock inte vid utredningen. Även inom gravfältets nordöstra del hade berg och block sprängts sönder. Här

fanns också en större sopgrop (nr 1 på planen fig 6), en urschaktad yta (nr 2) samt påförda massor inom vilka en källare grävts in (nr 3).

I östra delen var tre stensättningar synliga ovan mark. Schaktningen utgick ifrån de synliga lämningarna och förlades där så var möjligt. Till exempel förekom ytor med berg i dagen, vattenfyllda sänkor samt en hel del naturliga block.

Totalt grävdes inom och i anslutning till fornlämningens polygon sju schakt. Schakten var ca 3–13 meter långa och 1,2–9 meter breda, majoriteten dock omkring 3–4 meter långa och 1,2 meter breda. Schaktdjup uppgick generellt till ca 0,1–0,45 meter. Undersökningen av schakt 101 avbröts dock, då det visade sig

¹² Fig. 5. Ortofoto med gravfält L2014:4649 östra del i syfte att visa på de skador som uppkommit i och med upplag och körvägar.

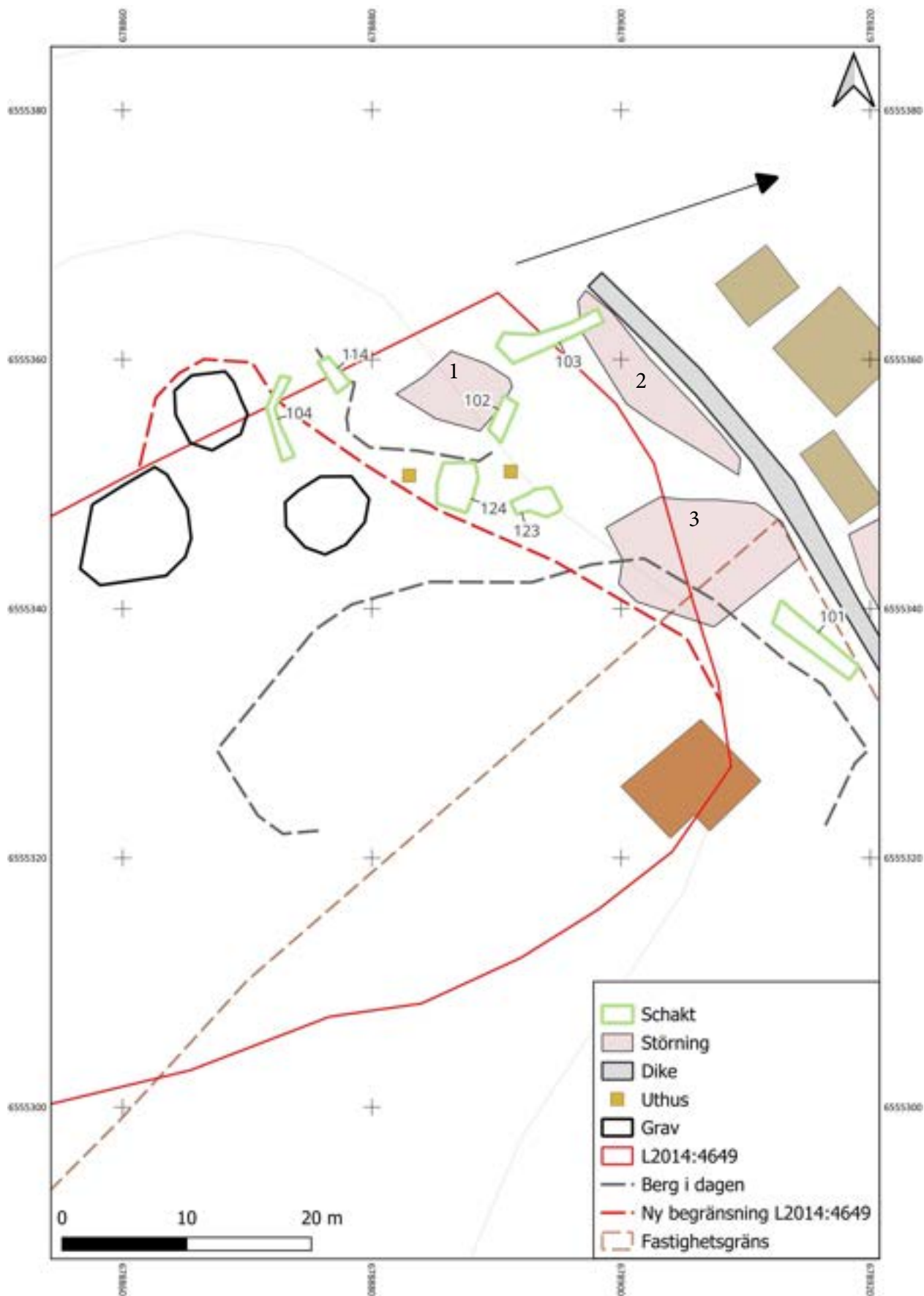

Fig. 6. Schaktplan över gravfältet L2014:4649. Pilen anger ungefärlig riktning för avgränsning i enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag Skala 1:400.

att marktillträde saknades. Det hann dock konstateras att marken i schaktet utgjordes av påfört grus och stenkross och hade enligt markägaren nyttjats som avställningsyta. Schaktet förlades inom den enda del som ej utgjorde berg i dagen eller påförda massor.

Vid schaktningen framkom inga ytterligare anläggningar inom gravfältets nordöstra del och gravfältets geometri kan därför minskas åt detta håll. Avsaknad av marktillträde inom fastigheten Haninge Fors 6:12 anses ej påverka gravfältets utbredning i denna del då marken här till allra störst del utgjordes av berg i dagen. Gravfältets begränsning utökas dock mot norr för att även omfatta en synlig grav som tidigare legat utanför gravfältets gräns. I och med förundersökningen är gravfältet avgränsat åt nordost.

Boplatssområde L2020:8555

Boplatssområde L2020:8555 låg på sand och grusmark mellan partier av hållmark i väster och ett skyddande berg i öster och på nivåer mellan 25 och 30 meter över havet (Beckman-Thoor 2020). Boplatssn skulle avgränsas mot norr.

Sex schakt togs upp i anslutning till boplatssn. Det närmaste schaktet togs upp cirka 6 meter från utredningens nordligaste schakt där det påträffades skärvig sten och bergartsavslag. Marken var sandig med inslag av silt (se fig. 7). Schakten var ca 3–12 meter långa och 1,2–2,5 meter breda. Schaktdjup uppgick till 0,1–0,4 meters djup, med undantag för de schakt där berg framkom i stort sett direkt under mossor och torv. Inget av arkeologiskt intresse påträffades i något av schakten och boplatssnårets befintliga polygon stämmer väl med verkligheten. Boplatssn är i och med förundersökningen avgränsad åt norr.

Fig. 7. Schakt vid boplatssområde L2020:8555. Foto från NÖ

Fig. 8. Bergssluttning åt norr vid gravfält L2014:4510. Gravarna är belägna på bergets topp. Foto från NV.

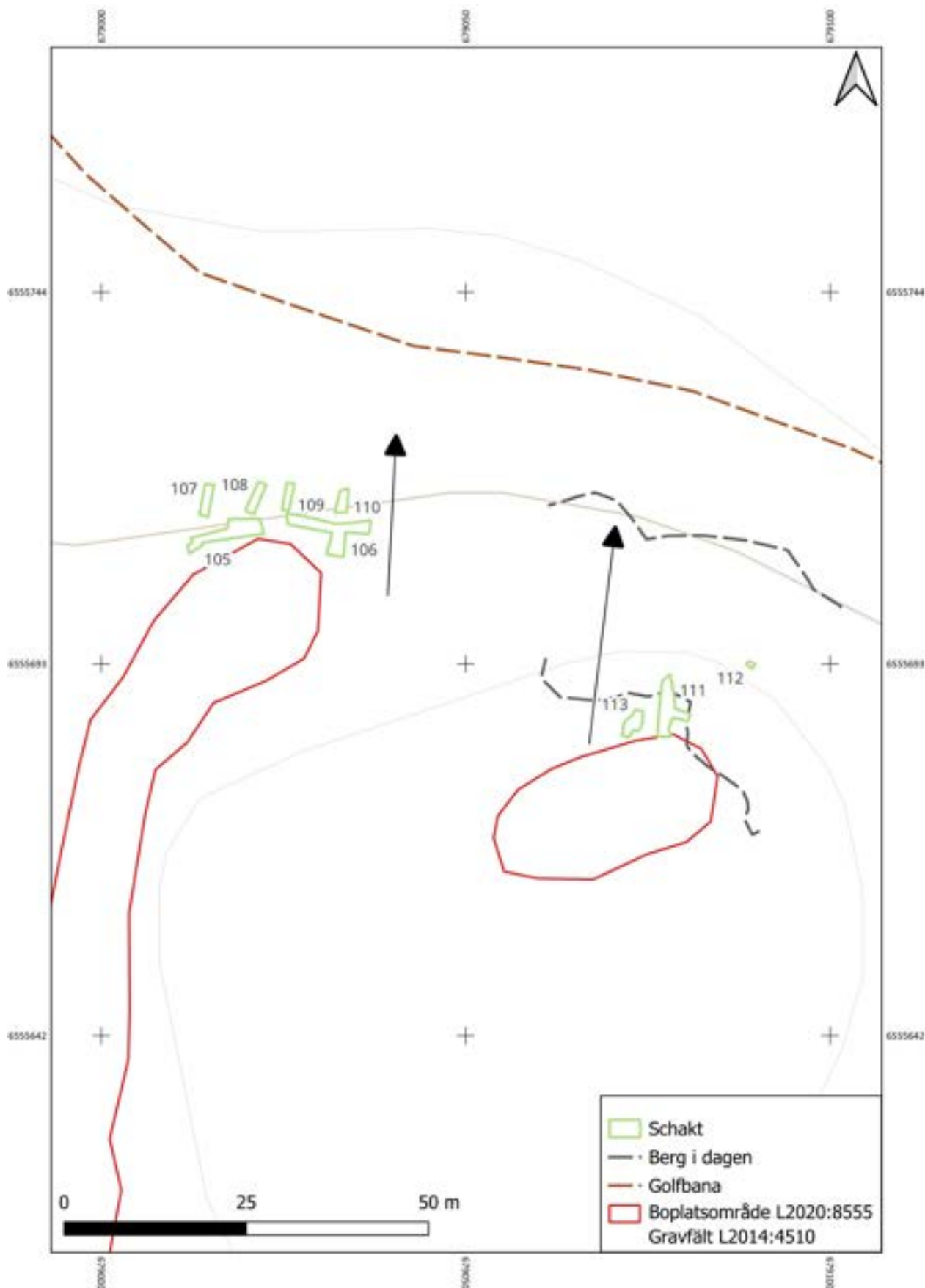

Fig. 9. Schaktplan över gravfältet L2014:4510 och boplatssområdet L2020:8555. Pilen anger ungefärlig riktning för avgränsning i enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag. Skala 1:600.

Gravfält L2014:4510

Gravfält L2014:4510 låg på en bergshöjd, där gravarna var anlagda på bergets krön. Gravarna utgjordes av fem stensättningar av yngre brons-äldsta järnålders karaktär. Gravfältet skulle avgränsas med start från synliga lämningar och mot norr.

Uppe på höjden med gravfältet gick berget i dagen och inga ytterligare anläggningar kunde döljas, varför schakt togs upp i slutningen där det fanns ett tunnare jordlager. Två schakt och en provruta grävdes. Inom övriga delar av slutningen låg antingen berget i dagen eller så var marken alltför brant för att ytterligare anläggningar skulle kunna finnas. Provrutan grävdes på en mindre bergsavsats för att utesluta låga anläggningar som t.ex. stenfyllda bergsskrevor, vilket kan förekomma tillsammans med brons- äldsta järnåldersgravar.

Inget av arkeologiskt intresse framkom vid schaktningen och gravfältet har avgränsats åt norr i och med förundersökningen.

Boplats L2014:4808

Boplatsen L2014:4808 var belägen i en svag syd-sydöst sluttning och idag skuren av en väg i södra delen där sedan golfbanan tar vid. Boplatsen skulle avgränsas från väg och mot syd/sydöst.

Intill vägen löpte ett dike parallellt och i och med anläggandet av golfbanan var även marken påverkad. I södra delen fanns en anlagd utslagsplats "tee" där massor förts på för att bygga upp utslagsplatsen, samt att bevattningsledningar lagts ned. Inom området för utslagsplatsen fick inga schakt tas upp enligt markägaren.

Förundersökningen utfördes genom att 12 schakt togs upp med maskin. Schakten var mellan cirka 8-13 meter långa och 1,2 meter breda, med ett djup på mellan 0,3-0,5 meter. I schakten framkom endast äldre ploglager av

lerig silt med botten av lera. Inget av arkeologiskt intresse påträffades. Med tanke på att inga schakt innehöll något av arkeologiskt intresse är det sannolikt att det även under utslagsplatsen inte förekommer några lämningar. I och med förundersökningen kan därmed boplatsen anses vara avgränsad åt sydöst.

Utvärdering av undersökningsplanen

Den arkeologiska förundersökningen har i stort genomförts i enlighet med den av Länsstyrelsen beslutade undersökningsplanen. Fastigheten Haninge Fors 6:12 var ej tillgänglig varför gravfält L2014:4649 ej avgränsats genom schaktning inom denna del, samt att det ej fick schaktas inom ytan för golfutslagsplatsen invid boplats L2014:4808. Att tillträde saknades inom dessa områden anses dock ej ha påverkat lämningarnas begränsningar.

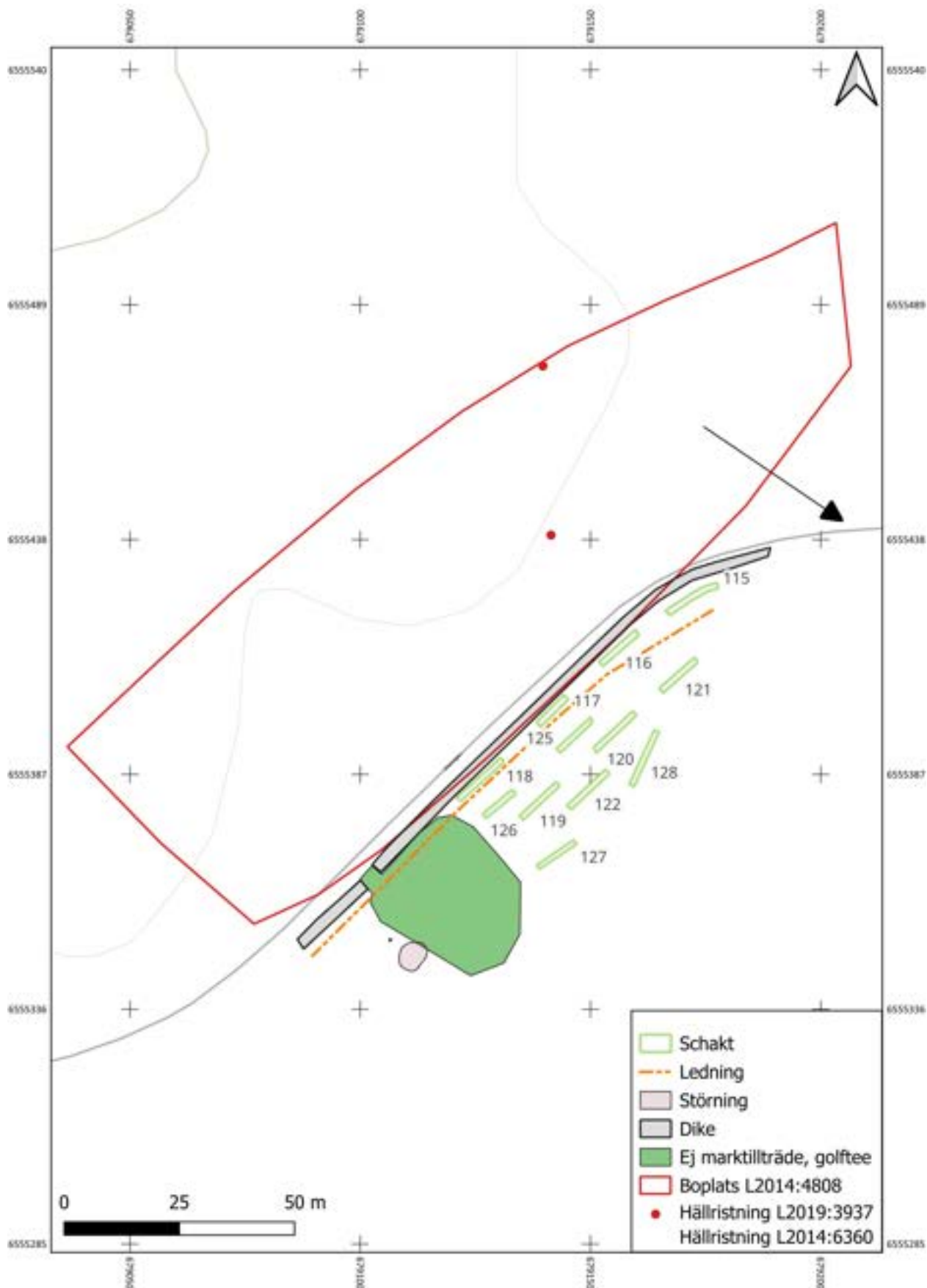

Fig. 10. Schaktplan över boplatsen L2014:4808. Pilen anger ungefärlig riktning för avgränsning i enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag. Skala 1:950.

REFERENSER

Digitala källor

Fornsök, Kulturmiljöregistret,
Riksantikvarieämbetet

Sveriges Geologiska Undersökningar (SGU)
kartgenerator, jordartskartan.

Tryckta källor

Beckman-Thoor, K. 2019. *Hällristningar och gravar vid Fors. Arkeologisk utredning etapp 1 inför ny detaljplan. Årsta 1:4, Västerhaninge socken, Haninge kommun. Södermanland. Kraka kulturmiljö rapport 2019:6.*

Beckman-Thoor, K. 2020. *Boplatser vid Fors golfbana. Arkeologisk utredning etapp 2. Årsta 1:4, Västerhaninge socken, Haninge kommun. Södermanland. Kraka kulturmiljö rapport 2020:7.*

Wertwein, G. 2017. *Västerhaninge 477:1. Arkeologisk förundersökning i avgränsande syfte av boplatz Västerhaninge 477:1 inom fastigheten Årsta 1:4, Västerhaninge socken, Haninge kommun, Stockholms län. Arkeologisk rapport 2017:14.*

BILAGA I. SCHAKTTABELL

Fornlämning	Schakt-nr	Mått (m)	Djup (m)	Area	Beskrivning
L2014:4649	101	8 x 1,2	0,3	12,7	Fläckvis förekommande grästorv. Mestadels påfört och kompakterat grus och stenkross med inslag av asfalt och tegel.
L2014:4649	102	3,4 x 1, 2	0,25-0,45	4,2	Invid sprängsten och sopgrop. Grästorv, därunder sandig silt, ett fåtal stenar i S delen, ca 0,4 m stora. I siltan förekom sprängsten.
L2014:4649	103	8,6 x 1,2,-1,6	0,3	12,3	Invid sprängsten och sopgrop. Grästorv, därefter sandig silt och stenar, ca 0,1-0,15 m st. Undergrund av ljus lerig silt.
L2014:4649	104	7 x 1,2	0,1-0,25	10,5	Grästorv, därefter mörkbrun sandig silt, ca 0,05-0,1 m tj. Undergrund i södra delen utgjordes av sandig silt, i norra delen gul grusig och sandig morän. Berg i dagen strax öst-nordöst om schaktet.
L2020:8555	105	10,8 x 1, 2-2,5	0,05-0,2	18,7	Nordligt sluttande mark. Under grästorv framkom ett tunt skikt med ljusbrun silt (ca 0,01 m tjockt) följt av gul siltig morän med inslag av större morängrus. I större delen av schaktet framkom berg.
L2020:8555	106	11,5 x 1, 2-2,5	0,1-0,4	23,1	NÖ-sluttande mark. Grästorv, följt av en tunn lins av ljusbrun sandig silt (0,01 m) följt av gul siltig morän med enstaka stenar, ca 0,25-0,4 m st.
L2020:8555	107	4,5 x 1,2	0,05	5,4	NÖ-sluttande mark. Grästorv, följt av en tunn lins av ljusbrun sandig silt (0,01 m) därefter berg.
L2020:8555	108	4,5 x 1, 2	0,1	5,3	Grästorv, följt av gul sandig silt med inslag av morän. Därefter berg.
L2020:8555	109	3,8 x 1, 2	0,2	3,8	Grästorv, följt av en tunn lins av ljusbrun silt, 0,03 m tj, därefter siltig morän med inslag av grus och mindre stenar.
L2020:8555	110	3,2 x 1, 2	0,2-0,25	4,4	Grästorv, följt av gul sandig silt, ca 0,05-0,1 m tj, därefter siltig morän.
L2014:4510	111	8,5 x 1,2-4,3	0,05-0,1	16,7	Endast grästorv direkt ovan berget.
L2014:4510	112	1 x 0,7	0,25-0,35	0,66	Grästorv följt av 0,05-0,2 m tj sandig silt med inslag av småsten. Därefter berg.
L2014:4510	112	1 x 0,7	0,25-0,35	0,66	Grästorv följt av 0,05-0,2 m tj sandig silt med inslag av småsten. Därefter berg.

Fornlämning	Schakt-nr	Mått (m)	Djup (m)	Area	Beskrivning
L2014:4510	112	1 x 0,7	0,25-0,35	0,66	Grästorv följt av 0,05-0,2 m tj sandig silt med inslag av småsten. Därefter berg.
L2014:4510	113	4 x 1,2-2,4	0,05-0,3	6,5	Grästorv följt av gul siltig morän. Flera större markfasta stenar, intill 0,7x0,65 m st.
L2014:4649	114	3 x 1,2	0,02-0,05	3,2	Grästorv direkt ovan berg.
L2014:4808	115	12 x 1, 2	0,2-0,35	15,8	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av ljusbrun lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4808	116	9,5 x 1, 2	0,2-0,35	13,8	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av ljusbrun lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4808	117	8,5 x 1, 2	0,25-0,3	11,2	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av ljusbrun lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4808	118	12,8 x 1, 2	0,3-0,4	15	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av ljusbrun lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4808	119	10,8 x 1, 2	0,3-0,4	12,7	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av ljusbrun lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4808	120	11,8 x 1, 2	0,35-0,45	14,1	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av ljusbrun lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4808	121	10,2 x 1, 2	0,25-0,3	12,8	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager med fåtal kolstänk . Undergrund av ljusbrun lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4808	122	11,5 x 1, 2	0,35-0,5	14,5	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av ljusbrun lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4649	123	3,5 x 1,2-2,4	0,25-0,35	6,2	Grästorv följt av ljusbrun, sandig silt med enstaka småstenar. Mot botten mer inslag av morän. I NNV ett par block.
L2014:4649	124	3,7 x 2,7	0,1-0,2	10,7	Grästorv, därefter tunn lins av sandig silt. Undergrund sv grusig morän. Flera markfasta block.
L2014:4808	125	10,1 x 1, 2	0,3-0,35	11,2	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av ljusbrun lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4808	126	8,3 x 1, 2	0,35	9,6	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av brungrå lera.
L2014:4808	127	9,7 x 1, 2	0,3-0,35	10,2	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av ljusbrun och brungrå lera med enstaka mindre stenar.
L2014:4808	128	13 x 1, 2	0,35	14,5	Grästorv följt av lerig, mycket kompakt silt med inslag av småsten. Äldre ploglager. Undergrund av brungrå lera med enstaka mindre stenar.

